

PYCHA (831) *sb f*

a jasne (w tym 5 r. błędne znakowanie).

sg *N* pycha (211). ◇ *G* pychy (230). ◇ *D* pysze (34). ◇ *A* pychę (256). ◇ *I* pychą (58). ◇ *L* pysze (33).
◇ *V* pycho (2). ◇ *pl N* pychy (1). ◇ *D* psycham (2). ◇ *A* pychy (2). ◇ *I* psychami (1). ◇ *L* psychach (1).
Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (dwa z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. *Duma, wyniosłość, zarozumiałość, wygórowane mniemanie o sobie; hardość; w teologii katolickiej jeden z siedmiu grzechów głównych; superbia Murm, Mymer¹, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, Calep, JanStat, Cn; fastus, insolentia Mącz, Calep, Cn; altitudo Vulg, PolAnt; arrogantia, spiritus, sublatio a. tumor animi Mącz, Cn; ambitio, elatio, gloriatio Mącz; contumacia, iactantia, supercilium Cn [w tym: czyja, czego (214) – G sb i pron (102), ai (poss) (57), pron poss (55)] (791) : BierEz S3v; PatKaz II 23v [2 r.], 25; Murm [207]; Mymer¹ 35v; Iezu ktorys zdraęę licemiernikow/ y w zakonie navczonych/ y pychę gich złaiał. smi(łuj) fie nad nami. TarDuch B5v; nie przebyway w miefcie ani w krainie gdzie pycha panuie, á gdzież młodzienci ze lżą fie obieraią. BielŻyw 83, 85, 94; Przezoż ci [panowie] sie wszytkich stydzą, Bacząc, iz ich nienawidzą, A wždy wołą w swej pysze trwać Niżli sie inym porownać. BierRozm 12; Raczy też zrzucić miły panie wyłtęp ięzika ich raczy zefromocić mowę vlt ich/ á niechay będą przewyciężeni w pyłze swoiey. WróbŻołt 58/13, Xv, 73/3, 23, kk7, 139/10; á dziewczki ich ná więczłłą pychę lą vltroione práwie ná kltált chędogołci kołcielnych. RejPs 213, 55, 222, Ff7; RejRozpr C3v, H4; LudWieś A4; RejRozm 394; RejKup g7, r7, aa4; Iako Alexander zgotowawłzy załthępy iechał ku Włofkiewy ziemi/ chcąc vłmierzyć pychę Rzymianow a iako mu lye poddali. HistAl B5v, D5v, E, H8v, K4; MurzNT 43v; KromRozm III O4; Gdzye pychá tám lszaleńtwo/ bliźniego wzgárdzenie/ Ale v wiernych ludzi/ dobre wyćwiczenie. BielKom B7v; przełtań swoiey pychy/ Pan Bog cie nie opuści iefli będyesz ćichy. BielKom F5v, D2 [2 r.], D3v; GliczKsiąż F5; Dayże Pánye y mnye żyć ząwždy bez włłey pychy LubPs I4v, C2v, H2v, H3, hh3v; A przełto pychę swoię dármo maćie Piotrem świętym záłłaniąć: Boć Piotr Święty/ niebył nigdy pyłzny/ ani fie też nigdy nie podnosił nád inłze Apołtoły. KrowObr 25, C, 7v, 8v, 13v [2 r.], 14 (36); nie mnimay moy bráciłzku miły/ Aby fie ludzye święci tą pychą chlúbili. RejWiz 179, 14v, 69, 101v, 156v, 160v (15); Leop Deut 1/43, 4.Esdr 11/43, Tob 4/4, Ps 74 arg, Eccli 21/5 (10); (nagł) Służowłki Woie(woda) Włocławłki. (–) Bo mię pychá nie rządzi/ chociam Woiewoda/ Ocz mię iedno pokułłif/ poydzyem s łobą zgodą. RejZwierz 52v, bb2v, 8v marg, 35 marg, 37, 119, 134v, 141 [2 r.]; Początek pychy iefł odtłanie człowieká od Pana/ á odwrocenie łercá od łtworzyćielá łwego. BibRadz Eccli 10/12[14], I 2c marg, 3c marg, 16a marg, 4.Reg 18 arg, Am 6/8 (14); BielKron 65, 94v, 124 [2 r.], 135v, 183, 196, 265v; Mącz 224b, 399a [2 r.], 433d; Prot D2v; RejAp 34v marg, 150v, Ff4; GórnDworz L14; HistRzym 3v, 56v, 76, 100v, 135; RejPos 24, 50v, 100v marg, 127v, 138v (12); GrzegłSm 59; Bowiem Kápłan pewnymi łłowy trzy kroć tego pyta ktory krzcżon być ma: Wyrzekałz łie Szátaná/ y włzyłtkich vczynkow iego/ y włzyłtkiewy pychy iego? KuczłKat 145; RejZwierc A6 [2 r.], A6v [2 r.], 20v, 47v, 48v (20); WujJud 36, 126, 181v [2 r.]; WujJudConf 181v; BudBib Is 23/9, Am 6/8, Zach 10/11, Tob 4/13, Iudith 9/9, Eccli 10/7, 15/8, Esth 14/15; BiałKaz I4; To vyrzyłz v Podolan [...] Nie poznałz gdzye pan łiedzi ábo łługá iego. Nie máłz tám y zá łzeląg pychy v żadnego PaprPan B3v, T3, Eev; KarnNap B4v; Bo pychá/ á co iefł inłzego/ iedno [...] włalney ále płochey*

zacności miłość? *ModrzBaz* 56, 51v, 55v [4 r.], 56, 56v, 58v [4 r.], 59v, 67; *SkarJedn* 182, 184, 243, 246, 374; *Calag* 283a; [zły człowiek] Pychy pełen nietylko ludźmi brakuie/ Ale y Bogá łobie lekce łzácúie *KochPs* 15; wiérné pan miłúie/ A z hárdemi wedla ich pychy połtępuie. *KochPs* 43; Wieczny boże/ nie naydziefz pychy w łercu moim *KochPs* 194, 27, 107; *SkarŻyw* 52, 153, 261, 278, 332, 473; *StryjKron* 667; *CzechEp* 385; Nie od Chriftułá tedy/ áni od Piotrá/ tá niezbożna łtolicá/ ále od onego kłámce y morderzá łzátáná/ ktoremu łię w pyfze rownáią cí włzyfcy/ ktorzy łię ták nád włzytkimi wynofzá/ y tytuły łobie pyfzne y nadęte przywłáfczáią. *NiemObr* 64, 45, 61, 62, 66, 154 [2 r.], 155, 167; *ReszPrz* 97 [2 r.]; *BielSjem* 20; *ArtKanc* P7; *GórnRozm* K3v; *KmitaPsal* A2v; Ieśli žal zá łzaleńftwem náłzym połtępuie/ Ieśli nam krnábrna pychá frogá kaźń gotúie: Day Boże/ áby łye to krwią moią omyło. *ZawJeft* 47; *Calep* 1030b; Znam to/ że y mnie przed tym dumá vnošlá/ Wzgórem pátrzył/ á pychá byłá mi tész miłá *GórnTroas* 23, 23; *GrabowSet* D3v, I3; *LatHar* 129, 130, 606, 617; *WujNT* 1. *Tim* 6 arg, Bbbbbb3 [2 r.]; *WysKaz* 10, 36; [Boże] day łerce pokorné z tákim vniženíém/ przed łwiętyém Máyełtatem twoim/ żeby łie we mnie nieznáł ten łprońny grzech/ Pychá/ którą łie ty brzydźífz *SiebRozmyśl* E4, F4v, G3v, Mv; *SkarKaz* 42b [2 r.], 352a, 421a, 580b; *SkarKazSej* 675a [2 r.]; *KlonFlis* C4v; *KlonWor* 56; [*BudBib Prov* 11/2 (*Linde*)].

pycha z czego (1): Znáki fáłszywych prorokow te łá. [...] Miłość łámych łiebie: Pychá y chlubá z náuki y vmieiętności náde włzytkie Oyce y Doktory łwięte. *WujNT* 31.

W połączeniach szeregowych z nazwami innych grzechów lub przywar (117): *BierRaj* 18v, 23; *BielŻywGlab* n1b 10; Oczy czyrwone y teź we łzách pływaiące znamionúie [!] łwą wola, pychę, okrucieńftwo, wzgardzenie drugich, niewłthyd, niewiare, kłámftwo, włzakoź dobra bacznofć y dowcipnofć ta^m bywa. *GlabGad* N7; *SeklKat* K4v; *RejKup* d8v, bb5v; Pychę nádętołć y proźną chwałę bogowie záwždy w nienawífci mieli *HistAl* E6v; Aza nye pełno w was pychy/ łákomftwá/ obźárfwá/ piyańftwá/ obłudnofci/ zazdrofci/ nyenawífci/ nyemiłofyerdzya/ á łnadź y nyedowyárfwá/ y włfelákyey złofci á łotroftwá? *KromRozm I* C3, B4, [L3]v; *LubPs* X2v; *KrowObr* B3v, 1v, 21v, 32, 33 [2 r.]; *RejWiz* 50v, 94, 137v, 156v, 169, 193v; *Leop Ez* 16/49; *OrzList* h3v; *RejZwierz* 142v; *Alexánder* [...] wzyał obyczáie Perfkie/ iáł łie rołkołzy/ pychy/ godowánia/ okrucieńftwá/ á nád to kazał łie chwalić zá Bogá *BielKron* 125v, 196, 200v, 374v; *Mqcz* 104d, 124d, 146d, 221a, 399a, 408c, 457d; [kacerze] pychá/ zazdrošciá/ łákomftwem/ zápaleni/ [...] zákládáią fundáméntá kácérftwóm łwym *OrzQuin* I3v; *RejAp* 76v, 79v; A tá zła wola niekiedy rołcie/ [...] prze iákie nieznošne od páná krzywdy/ ábo zelzenie/ prze łákomftwo/ łupieftwo/ pychę/ okrucieńftwo/ y rołpułtne życie iego *GórnDworz* Hh8; *HistRzym* 20v, 108v, 111v; [kto by bliźniemu swemu tak] włzytkiego žyczyl iáko łam łobie: iuzby vłthác mułiáłá pychá/ łákomftwo/ nienawišć/ niełpráwiedliwošć/ wzgardzenie/ y włzytki ine złe á márne łpráwy człowieceńftwá náłzego *RejPos* 229, 3v, 56v [2 r.], 173v, 185v, 192 (15); *BielSat* L3; Bo cie tho [poźqđliwošci cielesne] záwždy będzie wiodło ná pychę/ ná gniew/ ná pomftę/ ná łákomftwo/ ná opilftwo/ ná obźárftwo/ y ná inłze przypadki [...] kthore łá ohydne y łzkodliwe pocźciwemu łtanowi twoiemu. *RejZwierz* 36, A3, 24, 48, 63, 67 (18); *MycPrz* II A3; *CzechRozm* 187v; Krol o to šíe ma pilnie łtáráć [...] žeby tym włzytkim łtanom chłubę niepotrzebná/ nádętošć/ pychę/ y inłze zárázy towarzyftwo ludzkie przerywáiące/ ábo pfiújące odiáł. *ModrzBaz* 19, 15, 19, 19v, [38], 50v, 58v, 59v; *SkarJedn* 158; *SkarŻyw* 164; *CzechEp* 400; Bo kiedy kto

niecnotliwy/ Iuż téż zaráz niezczęśliwy. Złość/ fwawola/ vpór/ chytrość/ Kłamstwo/ zazdrość/ pychá/ bytństwo/ Opilństwo/ wżeteczność/ zwady/ Y infzé złości [!] przyłady. *KochMRot* B3; *ReszList* 153; *BielSen* 12; *ArtKanc* K4; *BielRozm* 4; *GórnRozm* F4; *Calep* 48b, 544a; Xenophon [...] dziwuie fie/ że żadne [państwa] cále y ná długie czáły belpieczne nie zoftály/ á przyczynę tego vkázuie być tę/ ktorzy R.P. przełożonymi fą/ zá ktorzych pychą/ chćiwofcią/ złością/ niepobożnością/ y niespráwiedliwością/ páństwá fwą odmiánę y nákoniec zginienie biorą. *Phil* P, P2; *OrzJan* 22; Siedem grzechow głównych. Pychá/ łákomstwo/ nieczyftość/ zázdność/ obzárstwo/ gniew/ leniństwo ku fłużbie Bożey. *LatHar* +++2, 129; Bo z wnętrności fercá człowieczego wychodzą myśli złe; cudzołoftwá/ porubftwá/ morderftwá/ złodzieyftwá/ łákomstwá/ złości/ zdrádá/ niewfttydy/ oko złe (*marg*) to ieft, zazdrość ábo zła požádliwość. (-) bluźnierftwo/ pychá/ fzalenftwo. *WujNT* *Mar* 7/22, s. 288; Zadna mi rzecz ták przykra do nich [*do heretyków*]/ ták fprofna y gruba/ ták pychy oney y głupiego o fobie rozumienia y ślepoty pełna nie zda fię/ iáko gdy świętemi oycy pomiátáią/ lám rozum fwoy nád ich przekládáiąc. *SkarKaz* 42b, 246a, 421a, 518b; *GosłCast* 11; *SkarKazSej* 675a, 697b; *KlonWor* 57. Cf »z pychą«.

W przeciwstawieniach: »pycha ... pokora (24), posromocenie (2), skromność (2), nabożeństwo, poniżenie, układność, wstyd« (31): *BierRaj* 23; *OpecŻyw* 14; *RejKup* g7, q6v; A częgom ná on czás przez záflepienie pychi nie widział/ teraz przez niskofć pokory widzę y znam. *HistAl* Gv, Gv; *KrowObr* 14v, 26v [2 r.], Ss; *BibRadz* *Matth* 18 *arg*; Ktorą [*wieżę*] gdy poczęli ftáwić/ wnet Pan Bog ich pychę w pofromocenie obrocił/ iż ci miŕzrowie/ [...] pobładzili około roboty/ nie rozumiejąc ieden drugiego mowie *BielKron* 7v; *Mącz* 227b; *RejPos* 3v, 26; Tám [*u fortuny*] záfię rządzi gniew/ á tu [*u cnoty*] pokorá: thám pychá/ á tu nadobná á poćciwa wkładność: thám opilństwo obzárstwo/ á tu we wżem pomiárá *RejZwierc* 122, 49; *SkarJedn* 185; *SkarŻyw* 483; *ReszPrz* 65; *KochPieś* 15; *ArtKanc* B3v; *WujNT* 85; Co nabożeństwo zebráło: to pychá rofprofzy *SkarKaz* 352a, 246a. Cf »dla pychy«, »z pychy«.

W porównaniu (1): Bo gdy iáko fáletrą pychą to przeładzifz/ Iefzcze więcey y innym y fobie závádzifz. *RejWiz* 188.

I sg w funkcji okolicznika sposobu: *pyszenie* (3): A iż duchowye z przodku wyelką zacnofcyą y dofkonálofcyą przyrodzenya/ y łáfką bożą obdárzeni nye z krewkofci álbó omylnofci yákyey/ ále vprzeymą zlofcyą á pychą Bogu fye fprzeiwili/ ná wyeczne potęmpyeny y záginyeny fą fkazáni. *KromRozm* III A8; *KrowObr* 34v; *BibRadz* II 85d *marg*.

Fraza: »pycha się mnoży (*a. rozmnożyła, a. zamnożyła*); mnożyć się w pysze« (4;1): Thaci fą ktorzy bluznią y boga y członki iego, [...] oni [...] fie zawždy mnożą w pyfze fwoiey. *WróbŻolt* Z6v; *RejKup* v4v; *RejPos* 314; Iáko fie pycha z wzgardą v nas zámnożyła *MycPrz* I Bv, II A2v.

Zwroty: »pychą się jeżyć« (1): Kwiatek blyfzczący fnádnie w gnoiu leży/ Tákże chłop hárdy co fie pychą ieży. *RejZwierc* 218v.

»pychą, w pysze nadymać się (*a. dąć się*); pycha [*kogo*] nadyma« = *superbire Cn* [*szyk zmienny*] (2;1;1): Kto fie pychą dmie zápomniał iż człowiek [*tj. iż jest człowiekiem*]/ Ktorego s fłońcem rowno záchodzi wiek. Czýmże fie pyfznifz miły wieczny gnoiu/ W kárwatce z deski/ przedfięć być w tym ftroiu. *RejZwierc* 218v, 98; *SkarJedn* 185; *GrabowSet* N2v.

»w pychę, ku pysze, na pychę, przez pychę, za pychę, w pysze podnieść się (*a. wynosić się itp.*); w pychę unosząc [= *unoszący*] się; w pychę, na pychę podnieść (*a. podnosić*) [*kogo*]; w pychę, na pychę, przez pychę podniesiony (*a. podnoszony*); podniesienie w pychę; pychę się unieść (*a. unosić się itp.*), uniesiony; pycha [*kogo*] uniosła (*a. unosi itp.*), podniosła się (*a. wynosi się*); podniesienie pychy; podnieść pychę« = *elevari in superbia(m), exaltari HistAl, Vulg; in superbiam efferi JanStat; superbe agere PolAnt; extolli HistAl; elatus (a. elevatus) in superbia(m) HistAl; superbia ascendit Vulg [szyk zmienny] (60:1:1:1:1:1;2:1;6:1:2;1;5:2;6:2;1;1): BierEz R4v; A dla tego anij fie podnos w pychę przeciw bogu czału łfczłnego/ anij vftawáy od dobrych wczynkow czału przeciwné⁶⁰/ botz to bywa wlfytko z dopułfczenia boga milégo OpecŻyw [27]v, 23, 134v; lucyfer [...] uznał yz był nauyfłzy nad anyoly, podnyofł fyą wpychą, chcząc bycz rowny temu który gy ftworzył PatKaz II 23, 25, 32v; MiechGlab 67; WróbŻolt cc6v, rrv [2 r.], 139/9; RejKup bb5v; będąc kto ná nawyflzym miełtcu koła fortuny/ nie ma tak bárzo dufác w fwoy ftan wyfoki/ iż przez pychę podniefiony/ y prozną chwałą powodzony/ barzo niskich fprawy wzgardza HistAl C5v; Niechay fie nie podnofi twe ferce w pychę dla zwycięstw ktoreś czynił. HistAl E6, Bv, B4, C3v, D, E6v (10); HistAlHUNG A3; LubPs ddv; GroicPorz c2; I wiem otym/ iż wżelkie podniefienie w pychę/ tym fie rychlej rofpuknie/ im fie nawięcey nádmié. KrowObr 6v, 5v, 7 [2 r.], 17v, 21v, 24 (14); RejWiz 28; Leop Deut 17/20, Ps 73/23; Iż go Pan Bog ná wżytkim/ opátrzył pocżciwie/ Bo iáko práwy fláchćić/ tak w fwym ftanie żywie. Nie vnioflá go pychá RejZwierz 54; BibRadz I 6c marg, Deut 18/20, Hab 1/11, II 12a marg; BielKron 44v, 245v, 315, 338v, 374v, 395v; Acżci nam to wżytko Pan dał ku pocżciwemu wżywaniu náłzemu/ ále tak ábychmy fie tym nie wynořli ná pychę RejAp 152v, 76v; GórnDworz Aa, Ee5; Cefarz then może być rzeczon káždy człowiek [...] kthory dla bogactw y dla ćci/ podnofi fie w pychę w ferce fwym HistRzym 47, 41, 45v [2 r.], 46v, 112; Gdyż też to wielz/ że [Bóg] áni Anyołom/ áni żadnemu moczarzowi nigdy tego przepuřćić nie raczył/ kthory fie chciał w pyfze fwoiey podnořć nád wolą iego. RejPos 184v; Ale tu pilnie fluchay co tá pánná [Maryja] wczyniá/ á w iáką fie pychę s tego podnioflá: nic inřzego nie powiáda/ iedno iż weřrzał Pan moy ná pokorę dzyeweczki fwey RejPos 306v, 26, 53, 127, 163, 264v, 306v; KuczKat 425; RejZwierc 44, 53v [2 r.], 147; MycPrz I B2; SkarŻyw 258, 291, 483; CzechEp 412; ArtKanc O14v; Phil I2; Pychá z twoią hárdością/ áczby fię podnioflá/ Y nogi nád obłoki/ głowę wyřłzey wznioflá/ Iednák řmiećiami będzie/ [...] rzeczoná GrabowSet D4v; LatHar 259, 269; WujNT 836, 860; niektórzy z nich [kmiéci] w pychę podnofzą fie w drogich řzátách chodząc/ y wydatki wielkie czyniác/ co ich ftanu nie przynależy SarnStat 293 [idem (2)] 665, 920; SkarKaz 352a; SkarKazSej 692a; KlonFlis C4v; KlonWor 11; [Ięzyk pochlebny/ ten tak offali człowieká/ iż fie zá pochlebřtwem podniefie w pychę: Tak że będzie mnimał/ że Bogu rowien ErazmJęzyk P (Linde)].*

»pychą się podwyřszać« (1): bo kto fie pychą podwyřřza będzie vniřon y skrzywion WróbŻolt M8v.

»pychę, przez pychę (p)okazować; okazuje (*a. okazała*) się [*w kim*] pycha« [szyk zmienny] (5:1;2): LubPs X2v; KrowObr 24, 40v; A tak kiedy ná řwiecie złořćiwi pánuią/ Tedy řrogořć á pychę márná okázuią. RejWiz 140; Pyřłnego/ chełpliwego zowią nieuczonym/ który w rozgniewaniu okázuie á płodzi pychę [operatur superbiam]. Leop Prov 21/24; IEflizeby fie też w pánu álbo w kfiáżęciu iákim

pychá álbo wzgárdzenie iákie okázálo/ ma go przešthrzegác pan ábo Rádá iego z dáleká *RejZwierc* 47v; *CzechEp* 353; *NiemObr* 64.

»powstać na pychę« (1): Albo niech łoby wpómni onego Nábuchodonozorá czo thákże też był powłtał ná pychę że łie kazał zá bogá chwalić *RejZwierc* 48.

»przyść w pychę« (2): Perfyłkie Pany/ ktorzy wielką częścią łwiatha przez długi czas władali/ że z wielkiego bogactwa przyłzli byli w nieznołną picbę a rołpułthność/ przez Alexandra wielkiego raczył pan Bog na głowę porazić *HistAlHUNG* A3v; *RejPos* 56v.

»pychę, pychy (G) skrocić (a. krocić, a. ukrocić)« [szyk zmienny] (3:1): Vczyńże [Panie] łłuffną zapłátę pyłłnym/ łkroć ich pychy *LubPs* V3; Papięż piłł Kłiążęciu przyiácielłkim obyczáiem/ dziękując mu że niechce te⁸⁰ błędu dopomógác Luterowi [...] ktorego ia vpor/ pychę/ y łzaleńtwo w rychle vkroć iz łie mułi vznác *BielKron* 196, 107v; *SkarJedn* 190.

»pychę (s)tłumić« [szyk zmienny] (3): Oto vczy prorok iz pychy nikt nie ftłumi iedno zakon boży pełniacz. *WróbŻółt* oo2v; *LubPs* H3 marg; *RejPos* 4.

»pychę (u)skromić; pycha uskromić się musi« = *superbiam refrenare* *HistAl* [szyk zmienny] (7;1): [Aleksander] wożąc łie po morzu/ włzedł do Włoch áby tám vskromił pychę Rzymiánów. *HistAl* B5v; *RejWiz* 156v, 193v; Bo iuz vpor/ nádętość/ pychá/ złe łerce vłkromić łie w káżdym mułi *RejPos* 265; *RejZwierc* A6v, 54, 68v; *KochJez* A3v.

»wpaść (a. upaść, a. upadać) w pychę« [szyk zmienny] (18): *PatKaz* III 98; [cesarz *Domicjanus*] Wpadł był w taką pychę/ iz łie kazał zá Bogá chwalić. *BielKron* 148, 7, 78v, 87v, 88, 116 (11); *RejAp* 106; *RejPos* 57; *RejZwierc* 204v; *SkarŻyw* 298; Bo pánowie nie záwždy dobrzy/ y prędko łię płuią/ y w pychę/ rołkofzy/ y niełpráwiedliwość vpadáią. *SkarKazSej* 697b, 692a.

»(z)grzeszyć pychá« [szyk zmienny] (3): *BierRaj* 18v; *PatKaz* II 33; ten okrutnołścią y pychá grzełzy [*crudelitate et superbia peccat*] / ktory zbytniego á bezmiernego pánowánia nád ludźmi łwemi vżywa *ModrzBaz* 47v.

»pychę (z serca), z pychy [kogo] złóżyć; złózenie pychy« = *comprimere animos, sedare arrogantiam* Cn [szyk zmienny] (6:1;1): Práwie to nánie [gra na grających] bicz Boży Nie iednego łpychy łłóży *RejRozpr* H; Y wyciągnie ręce łwoie w połrod iego/ iáko ten kthory ie pływáiąc wyciąga/ á złóży pychę iego [*humiliabit altitudinem eius*] mocą rąk łwoich. *BibRadz* Is 25/11; *RejPos* 314v; *KuczbKat* 35; *SkarJedn* 186; *SkarŻyw* 92; *StryjKron* 747; Acz gdybychmy pychę z łercá złóżyć/ á łobie dobrze vczynić chćieli: bárziewybym žyczyl oyczyźnie łwey wiecznego łprzymierzenia z Wielkim Kniázem Mołkiewłkim *VotSzl* B2v.

Wyrażenia: »pycha czartowska, diabelska, antychrystowska, lucyperowa, piekielna, szatańska« [szyk 9:9] (7:7:1:1:1:1): A od kogółz ty Korony [papięż] wziął? [...] Iełli od Konłtántyná Celárzá iáko powiedałz? tedy nic inłzego nieiełt/ iedno pycha Dijabelłka. *KrowObr* 27v, 1, 118v; *HistRzym* [39]v, 47, 120; A więc to nie piekielna á nieznołná hárdość y pychá: Doktory łwięte ktore Kołciół záwłze nietylko przymował/ ále y czćił/ y ważył/ y łwięcił/ potępiác [...]? *WujJud* 34v, 37v; *RejPosRozpr* b4; *NiemObr* 61, 154 [2 r.], 156; což to iełt inłzego iedno Lucyperowá pychá/ y hárdość/ łobie rozum/ łobie baczenie/ łobie rozumienie Piłmá ł. przywłáłzczác *ReszPrz* 97, 65; *ArtKanc* P5. Cf »z pychy czartowskiej«.

»grzech pychy« (2): oto yuŃch grzech pychy uczynyl lucyfer w nyebye o natychmyaŃt Ńthraczon z onego myeŃzcza nayŃzlachethnyeyŃego *PatKaz II* 23, 25.

»pycha harda« [szyk 1:1] (2): A tymi poraŃkami frogimi/ y ŃpuŃtoŃzenim ziem Ńwoich/ Wasil Kniáz MoŃkiewŃki pycheŃ hardą złoŃzył *StryjKron* 747; *ZawJeft* 5.

»marna, nędzna pycha« [szyk 6:2] (7:1): Brzydę Ńie proŃną chwałą márníą pychą v Ńiebie *LubPs* hh5v, Rv; *RejWiz* 106v, 140; iednegoŃ zŃupiŃ/ czyniac doŃyć oney nędzney pyŃze Ńwey/ á drugi drŃy czekáiacz ábyŃ mu daŃ odrobin s Ńtołu Ńwego *RejPos* 82v, 162v, 314v, 317.

»pycha nadęta; pychą, w pysze nadęty« [szyk 6:5] (9:1:1): A owŃsem miŃy pánie [...] Ńtrąc zoney nádętey pychy ony mocarze/ ktorzy opuŃciwŃly moŃnoŃc twą dufáią Ńobie *RejPs* 212v; ábowiem z wielkich ŃzczęŃliwoŃci ktore macie wielką pychą iefteŃcie nádęci [*multa superbia turgidati estis*]. *HistAl* K4v; O nędzna mizeryo/ o pycho nádęta/ O bezecna Ńwawola/ á zŃa myŃl przekŃeta. A ktoŃby to mogŃ zliczyć/ co nas pogromilá/ A z roŃkoŃzy ná frogoŃc wieczną wypędzilá. *RejWiz* 169, 56v, 76v, 173v, 187v; *RejZwierc* 69, 71; *ZawJeft* 16; Tákci Pan náŃz nie gárdŃi vbogiemi Ńwemi/ Páltérzyki/ Ńzle do nich z poŃelŃtwy tákiemi. Co minęŃo Herodá w pyŃze nádętego *SiebRozmysl* F4v.

»proŃna pycha« (2): Ńktoreyby [*miŃoŃci boŃzej*] więŃszy poŃytek miał BiŃkup Cárogrocki/ gdyby Ńie ráczey pokory trzymaŃ/ á proŃną Ńie pychą nie nádymał. *SkarJedn* 185, 186.

»szara pycha« [szyk 12:1] (13): *RejRozpr* C2v, F2v; TákŃe teŃ ten náŃz brát iuŃz iedno myŃli chodząc/ czymby oney Ńzárey pychy Ńwoiey *fas vel nefas*/ z drugimi Ńie rownáiac/ nádŃtáwić á podeprzeć mogŃ nic naprzod nie dáiac moŃnieyŃzemu. *RejZwierc* 190v, A6, 53, 54, 58v, 69v (11).

»pycha Ńwiata (tego), Ńwiecka« (16:1): *KrowObr* 40v; Hirá poŃeŃ od Serbow do Krolá RzymŃkiego ByŃ/ ten Ńie chcial okazác w piŃze Ńwiátá tego. Wnet náŃpráwiáŃ triumphow/ trębácŃow/ á tańcow *RejZwierz* 8v; *RejAp* 76v, 106; Trzecie mamy obaczác/ nádętoŃc á pycheŃ Ńwiátá tego/ ŃlyŃzac iáko Ńie ten doŃtoyny Ńwięty vniŃzał *RejPos* 14v, 3v, 184v, 227, 265, 311, 315v *marg*; *RejZwierc* 67, 69v; *LatHar* 580; Nie wprowadzilá Pána náŃzego [*tj. Jezusa*] do támtęgo kroleŃtwá pychá Ńwiecka/ áni łákomŃtwo/ áni roŃkoŃzy/ áni dobre mienie: ále pokorá/ vboŃtwo/ poŃŃuŃzeŃtwo/ y vmartwienie ciáŃá *SkarKaz* 246a, 416b. *Cf* »przez pycheŃ tego Ńwiata«.

»wysoka pycha« = *altitudo Vulg* (2): y czemu wy fáŃszywi wykŃadacze piŃma Ńwiętego mouicie ku mnie abych Ńie od dobrej wiary przenioŃŃ, na wyŃoką pycheŃ waŃŃę *WróbŃoŃt* D5v, 55/4.

»pycha Ńywota« (6): *KromRozm I* I2v; *HistRzym* 56v, 122; *RejPosWstaw* [21²]; ábowiem wŃytko co iefť ná Ńwiecie/ iefť poŃáŃliwoŃc ciáŃá/ y poŃáŃliwoŃc oczu/ y pychá Ńywotá [*superbia vitae*] ktora nie iefť z Oycá/ ále iefť z Ńwiátá. *WujNT* 1.*Ioann* 2/16, Ccccc [zawsze przekŃad i aluzje do tego samego tekŃtu].

Szeregi: »pycha a (i) chłuba« (3): KryŃtus záleca pokoreŃ gániac pycheŃ y chłubeŃ. *BibRadz Matth* 18 *arg*; *RejPos* 113; *WujNT* 31. [*Ponadto w poŃáŃzeniach Ńzeregowych 4 r.*]

»pycha, (i) proŃna chwaŃa« = *superbia et vana gloria HistAl* [szyk 4:1] (5): Abowiem by byŃ pan bog ŃpráwiŃ wŃytki ŃzczęŃliwoŃci nád ludzmi nie odmiennie obŃituiáce/ tákowa by byŃá pychá y proŃna chwaŃá ludzka/ izby teŃz nie bogom ále mocy Ńwey wŃytko przywŃáŃczáli *HistAl* G, C5v, G8; *LubPs* hh5v; *KrowObr* 7v. [*Ponadto w poŃáŃzeniu Ńzeregowym 1 r.*]

»pycha, (a, abo, i) hardość (*a. harda myśl*); pycha z hardością« [szyk 10:3] (12;1): Niechcieyże fie też ty ná to przeľadzác/ ábyś thu w tym nędznym żywocie swoim miał wzywác iákíey pychy ábo iákíey hárdéy mylli nád bliźnim swoim *RejPos* 314, 164, 264v; Ktoremu [*Kościółowi rzymskiemu*] niechćieć dáć naprzod/ álbo naywyższa záprawdę niezboźność ieft/ álbo hániebna pychá y hardość. *WujJud* 116v, 34v; *RejPosWstaw* [21²]; A przetołz hárdość twa przyłzła áłz do Nawysłzego/ á pychá [*contumelia ... et superbia*] twa do Namocnieyłzego. *BudBib* 4.*Esdr* 11/44; *ReszPrz* 65, 97, 109; *GrabowSet* D4v; *SkarKaz* 515b. *Cf* »z pychy i hardości«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»pycha, (i, a, albo, ani) łakomstwo« [szyk 6:2] (8): *BierRozm* 16; *SeklWyzn* 3; ktore [*dawnych ludzi*] náturá zaráz s ísprawyedliwołcyą á z dobrocyą/ nye z żadną pychą á łakomftwem ná śwýát wydawála *GliczKsiąż* E8v; *BibRadz Dan* 11 arg; *RejZwierc* A6v, 147, 267v; *GrabowSet* N2v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 34 r.]

»moc (*a. możności*) i (a) pycha« (2): Tu prorok nárzeka ná ludzi ktorzy nic niedbáią o bogá tylko wmoźnościach á wpyłfe śwey położyli nádzieię swoię *RejPs* 106; *KrowObr* 35.

»pycha, (i, a) nadętość (*a. nadęte serce*)« [szyk 10:2] (12): Pychą y nádętością wielką będąc wniefieni [*budujący wieżę Babel*]/ śwą chwałę nád Boską zacniey przekłádáli. *BibRadz* I 6c marg; *Mącz* 432b; *RejPos* 14v, 82v, 184v; Oni też śmiełznie fą nikczemni/ ktorzi pochlebując dźiatkam wielkich Pánów/ [...] pirwey w ich fercá cedzą pychę y nádętość [*fastum et superbiam*]/ niżli iáką wiadomość dobroci y fkromności. *ModrzBaz* 12; *NiemObr* 43, 64; *Calep* 409b; *SkarKaz* 580b. *Cf* »z pychy a z nádętości«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 24 r.]

»pycha i (a) nieposłuszeństwo« (4): gdyż ten Pan [*tj. Bóg*] pychy á niepołfułzeńtwa żadnemu łtworzeniu przepułzczác nie raczy *RejZwierc* 2; *SkarKazSej* 687a. *Cf* »dla pychy a dla nieposłuszeństwa«, »z pychy i nieposłuszeństwa«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»pycha i (a) niezgoda« (3): *BibRadz* II 62a marg; zá dołtátkiem pychá y niezgodá idzye *BielKron* 183. *Cf* »dla pychy a niezgody«.

»pycha a (i) powysszoność (*a. powyszenie myśli*)« (3): Iáko przyrodzenie człowiecze záwźdi fie ná pychę á ná powyłzoność śwíatá thego ciągnie/ y iáko w tym ma być fkromiono *RejPos* 315v marg, 13v, 301. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»pycha i czci próžnej pragnienie« (1): Vpominam cię Bráćie w Bogu/ ábyś tę próžną pyche [!]/ y czći próžney prágnienie złożył/ á w miłości fię Bożey [!] zápalił *SkarJedn* 186.

»pycha i rozumienie o sobie« (1): Ná ty też ktorzy ine w połtępku duchownym wybiegali/ dobre oko mieli/ áby w pychę y rozumienie o łobie nie vpádli. *SkarŻyw* 298. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»pycha a swawola (*a. swawoleństwo*)« (2): *GórnDworz* Aa; Pan Bog ísprawiedliwy ac nierichlo ale yednak opiche á ofwawola gniewa fie barzo *PaprUp* G4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.]

»pycha i (a) śmiałość« (3): *BielKron* 239v; Audatiam alicuius confutare, Zelzyć kogo z yego pychy y fmiáłości. *Mącz* 63b. *Cf* »dla pychy i śmiałości«. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»pycha i wyniosłość« (4): *CzechEp* 353; *Ludouicus Bauarus* zacny Cefarz/ ktorego mierziála Papiefka pychá y wyniołłość/ łtał fię o to iákoby ich był/ vłkromić mogł. *NiemObr* 64, 64; *WujNT* 85.

»pycha, (i, a) wysoka (a. gorna, a. nadęta) myśl (a. wysokość)« = *superbia et magnitudo cordis Vulg* [szyk 7:1] (8): otoż około tego wlfytkyego rodzicy niechayby pilni byli/ zá młodu dzyeci fwych dobrego náuczáli/ á przifmákow tákich aby im nie ftrouili/ s ktorychby fímák brály ná wyfokosć á pychę. *GliczKsiąż* F5v; *Tumor animi*, *Pychá/ wyfoká myśl*. *Mącz* 468b, 119c, 357d, 433d; *KuczbKat* 35; Nie ták cię łatwie wnieśie pychá y gorna myśl/ kiedyć fię ná pámięć przywiedzie Bog wielce ponizony. *LatHar* 259. Cf »w pysze i w wysokiej myśli«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»pycha a (i, albo) wzgardzenie (a. wzgarda); pycha z wzgardą« [szyk 11:2] (12;1): Okázuie przyczynę zgorfzenia/ to iest pychę y wzgardę dla kthorey fobie nic nie wáżymy máluczkich. *BibRadz* II 12b marg; *RejZwierc* A6v, 47v, 69, 72 [2 r.]; bo to widamy/ gdy z vbogiego kto bywá Pánem/ iáko wielkiew pychy y wzgárdy ku innym vzywa *MycPrz* II A2v, I Bv, II C4; *SkarKaz* 43b. Cf »dla pychy a dla wzgardzenia«, »prze pychę a prze wzgardzenie«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 12 r.]

»pycha a zwirzchność« (1): Ewányelia ná dzyeń Iákubá fwiętego Apoftoła Pánfkiego/ ktorą nápiśał Mátteufz s. w xx. káp. Przeciwo pyfze á zwirzchności fwiátá tego. *RejPos* 331.

Wyrażenia przyimkowe: »dla pychy« = *in superbia, propter superbiam PolAnt; ob superbiam HistAl* (33): *OpecŻyw* 43; *RejKup* r8; *RejKupSekl* a8; A thák tho bog chciał mieć [...] iż gdy kto w fzcęfliwości będąc/ dla pychy fwey nie znałby fthworzycielá fwego. Z wyfokofci pychy ná niskofć pokory vpada *HistAl* Gv; *LubPs* O4v; A kthorzy fie podnośzą/ y dla pychy nowe fobie Tytuły áłbo przezwiká zmyfláią/ fą wilcy y nieprzyiaćiele iego [*Krystusa*] *KrowObr* 6, 13, 18, 25, 35v, 107; *RejWiz* 169; *RejZwierz* 72; *BibRadz* 4.*Esdr* 15/18, *Eccli* 26/30; Amázyafz po tym vpadku fwoim był wzgárdzon od poddánych fwoich/ iż dla fwey pychy vtrácił wiele ludu fwoiego y fków. *BielKron* 87v, 1v; *RejPos* 144, 149v, 200 marg; Dufzá Bogá naywyzfzego plákálá dla pychy ludzkiew. *GrzegŚm* 24; *KuczbKat* 20; *RejZwierc* 47v; *BudBib Prov* 13/10; *BielRozm* 25.

~ W przeciwstawieniach: »dla pychy ... dla pokory, dla wstydu« (2): Powiedz mi? Dla kthorey przytzyiny [papież] fobie/ to przezwikó nowe/ PAPA/ wymyflif? iefli dla pychy/ tzyli dla pokory? *KrowObr* 7v; Bo iedni to [miłosierdzie] ftrouią dla pychy/ drudzy dla wftydu/ drudzy tefz áby fie im tho zafię od onych mniefzych/ [...] ábo fłużbámi/ ábo wyflawianiem/ ábo czym infzym/ oddawáło. *RejPos* 170v.

Szeregi: »dla pychy a dla nieposłuszeństwa« (1): Dłabel potym on Anyoł fprofny/ kthory dla pychy á dla niepoślufzeństwá był ftráczon z niebá/ [...] wiedzacz onego człowieká w oney łáfcze Pánfkiéy/ [...] ftráwał fie pilnie o to/ áby był onego nędzniká mogł iáko zwieść z onego poślufzeństwá iego [*Pana*] *RejZwierc* 2.

»dla pychy a niezgody« (1): y w niwecz fie potym pánftwo iego [*Nabuchodonozora*] tákże dla pychy á niezgody prętko obroćilo. *RejZwierc* 53v.

»dla pychy i śmiałości« (1): To [zarazenie trądem] nań było przyfzło dla ie^{go} pychy y niepobożney śmiałofci/ kiedy fię był targnął ná vrząd Kápłánfki. *BibRadz* I 211b marg.

»dla uporu i pychy« (1): (*nagl*) Zygmunt Márgrabiá fyn Cefárzá Kárlá y krolá Czelkiew. (–) TEN náznáczony zá Páná przyięty, Lecz dla vporu y pychy przekłētey. Złożon z ftołice *KlonKr* E3.

»dla pychy a dla wzgardzenia« (1): ábyć fie tákíeż nie sftáło/ iáko fie dzyáło tym pirworodnym fynom/ ktorzy dla pychy á dla wzgárdzenia fwego/ tráćili práwo pirworodzyeńftwá fwego *RejPos* 56v. ~

»z pychy« = *superbia* (*Abl*) *Modrz* (24): [*Herod*] námiéwaiątz fie s niego kázál go oblétz w biále odzienié pawloczyfté/ a to vczynil z wielkié pychy/ iijż niechciál Iezus przed nim czynitz dziwow *OpecŻyw* 122; *RejKup* g7v, t2v, aa8v; *KrowObr* 12 [2 r.], 13v; á áby kto nie^mnimiał áby to krol Polki z iákíey chćiwości álbo pychy czynil Prufką ziemię fobie przywłáfczác *BielKron* 231; czo s pychy á bez wiáry ieft/ nic fie Pánu Bogu podobác nie móże *RejPos* 144v, 170v; *CzechEp* 338.

~ *W połączeniu szeregowym* (1): dla czegoż tedy/ ludzkości y wízelákíey łáki nád zwyciężonemi wżywác niema? to ieft/ nád bráty fwoimi/ ktorzi ábo z omyłki/ ábo z nierozmyślności/ ábo z pychy/ ábo z ktorey infzey wády/ przeciwko niemu wyftąpili? *ModrzBaz* 127.

W przeciwstawieniu: »z pychy ... z pokory« (4): wiem o tym/ iż fię Pápież Opoką piíże. Powiedz mi y to/ prófzē cię/ iefli ten Tytuł álbo przezwińko/ z pokory/ tzyli s pychy fobie przywłáfczta? *KrowObr* 13v, 12, 29, 32.

Wyrażenie: »z pychy czartowskiej« (2): Niechay káždy wierny ogłáda/ [...] y niechay rofsádzi. Iefli ia co mowię/ álbo piíżē/ zwáñni/ álbo iáko ty powiádałz s pychy tzártowkíey. *KrowObr* 98, 1.

Szeregi: »z pychy a wysokiej dumy« (1): Cefárzowye y bińkupi okoliczni częfcyá z zazrofcí/ częfcyá z pychy á wyfokyeey dumy o fobyfe/ częfcyá też áby wífyftko po fwey woli myeli/ tego im [*przypisywania zwierzchności patriarchom konstantynopolskim*] pomagáli. *KromRozm III Pv*.

»z pychy i hardości« (1): Bluzniercy oni/ czynili fię ták dobrymi iáko y Aaron y z pychy y hárdości/ fekty y rozdziáły w wodząc/ lud do fwey niezbożney kupj zbierali. *SkarŻyw* 483.

»(nie) z pychy a (nie) z nadętości (a. z nadętego serca)« [*szyk 1:1*] (2): Wiefz znałz iżeć nie s pychy á nie z nádętości/ Nie chcę chwalić Amoná w tey iego hárdości. *LubPs* hh4v; *RejPos* 227v.

»z pychy i nieposłuszeństwa« (1): Ale gdy tego [*porozumiewania się z Rzymem biskupii*] z pychy y niepoftufzeńftwá czynić przeftáli: fzkodliwe bárzo rozerwánie w kościele Bożym vczynili. *SkarKaz* 40a.

»z pychy a z powagi« (1): Támże z oney pychy á z oney wielkiey powagi/ ktorą miał [*Lucyfer*] z oney dobrotliwości Páná fwoiego/ vpadł w onę nádętość á w ono fwowoleníftwo *RejPos* 100v. ~

»prze(z) pychę« (13): A marnie to kazdi placzi Kto prze piczę wolnołcz traczi *RejRozm* 396; *RejKup* dd5v, dd8v; *RejZwierz* 103v; PRze pychę ftrącił Bog z niebá Anyoła *RejZwierz* 218v; *LatHar* 607; *WujNT* 860; *SapEpit* B3.

~ *Wyrażenie*: »przez pychę tego świata« (1): A ták wiele tego w piśmie znaydziefz/ iż przez pychę á przez złość ludzká á tego fwiátá/ wiele pan Bog łamał dekretow fwych *RejPos* 56v.

Szeregi: »przez pychę i przez prozność« (1): [*diabeł*] człowieká dzierży przez rofkofzy cíelefne w mocy fwey/ ten przylepia obraz/ to ieft dułżę przez pychę y przez prozność? *HistRzym* 56v.

»prze pychę a (i) prze wzgardzenie« [*szyk 1:1*] (2): mamy pomnieć/ iż iáko prze pychę á prze wzgárdzenie tráćili pirworodzieńftwo rozliczni ftanowie fthárego zakonu/ ábychmy ná to wftáwicznie pomnieli/ á záchowáli fie w fkromności *RejPos* 58, 57.

»prze(z) pychę a prze(z) złość (a. złe sprawy)« [szyk 1:1] (2): A odmienił [Bóg] ono pirworodzieńftwo Anyoła pirwżego/ prze złe íprawy iego á prze pychę iego. *RejPos* 56v, 56v. ~

»z pychą« = *cum superbia HistAl* (5); *HistAl* G7v; A tych wśytkich co powśtáya s pychą przeciw tobye/ ífcyem ya zázwdy lekce ich íprawy ważył łobyte *LubPs* eev.

~ *W połączeniach szeregowych z nazwami innych grzechów lub przywar* (2): Iefliże go [dobra swego] vżywał s pychą/ z łákomftwem/ á z wzgárdzeniem bliźniego íwego/ iuz ie małz iáko ten bogacz/ ktory/ [...] ma być wiecznie w piekle pogrzebion *RejPos* 165, 171v.

Szereg: »z powagą a z pychą« (1): á pátrrze z iáką powagą á z iáką pychą ten Pan [tj. Bóg] vżywać raczy tego ftanu íwego/ nie małz ták nędznego żebraczká ktoregoby on do miłolierdzia íwego przypuścić nie raczył/ á wyśłuchác go nie miał. *RejZwierc* 69. ~

»w pysze« = *in superbia Vulg, PolAnt* (7): Raczy mie ftrzedz miły panie od ręki grzeźlnych ludzi/ [...] Ktorzi [...] w pyśze íwey zataili na mię fidło. *WróbŻółt* 139/6; *RejKup* g7; *RejPos* 306, 314v.

~ *Wyrażenie*: »w pysze się wznosząc [= wznoszący się]« (1): TO káždy przed íię wźiáwśy íż íie Bog íprzećiwi W pyśze íie ízczęśím wznofząc on tákich nie żywi *MycPrz* I A2.

Szeregi: »w pysze i w wielkości serca« (1): Y będą wiedzieć wśytcy ludzie Efráimowi/ y obywatel Szómronłki w pyśze y w wielkości fercá [*in superbia et in magnitudine cordis*]/ rzekác. *BudBib Is* 9/9.

»w pysze i w wysokiej myśli« (1): Słowo posłał Pan do Iakobá/ y ípádło ná Ífráelá. Y dowie íie wśyśtek lud Efráim/ y cí co mieśłkáiá w Sámáryey/ w pyśze y w wyśokiey myśli [*in superbia et magnitudine cordis*]/ mowiac *Leop Is* 9/9. ~

Personifikacja (11): Bowiem iedno trzy dzyewki tám przy nim [przy panu Swawoli] mieśłkáiá/ [...] Pychá á Nieczyftotá/ trzecia íprofna Głupóść *RejWiz* 23, 31v.

~ *W połączeniu szeregowym* (1): Íż głos wołájący s Sodomy wśtąpił do mnie/ [...] A což to zá głos był? Oto wołála pychá/ oto wołáło łákomftwo/ opillftwo/ cudzołoftwo (czego dziś ách nie ftotyźv nas pełno) y káżdá íwawola miáftá onego. *RejAp* 93.

Wyrażenia: »pan pycha« (1): Bo iuz pan Pychá pewnie v thákiego człowieká [który chce nabywać bogactw] pirwżie mieyfce mieć muśi. *RejZwierc* 122.

»pani (szara) pycha« (4): A thák tá páni ízára pychá nilkádci inąd fnádniey przypáść nie może/ iáko s wśzetecznego łákomftwá/ s ktorego bogáctwo rofcie. A páni pychá íeft iáko włáfna dziewczká iego. *RejZwierc* 68v, 68v, 157v.

W opisie obrazu (3): (nagł) Pycha. (–) NA złotym woźie íedźie pychá vrodźiwa/ Przed [!] nią córká íey íiedźi zazdrość nieźyczliwa: Wzgárdá konie pogania *KochMRot* Cv, Cv. ~

W przen (25) : *KrowObr* 166, 168v, 242v, Cc5v, Cc6v; A gdy íie było podniośło ferce iego [Nabuchodonozora]/ y duch iego vdał íie był vpornie ná pychę: íložon íeft z ítolcá kroleřthwá íwego *Leop Dan* 5/20, *Prov* 14/3, *Is* 28/1, 3; á tenći [Abaddon] íeft Szátan krol wśzech íynow pychy *BibRadz* II 138b marg; Ale dyabeł przywodźi z íobą trzy śwíatki [lege: śwíadki]/ pychę/ żádość cíeleśną/ y żádość oczu *HistRzym* 76; Trzecia rzecz íeft/ nośić ogieñ krom obráżenia/ iáko ogieñ pychy/ łákomftwá: ímyśłtwá: y inych grzechow/ ktore częśtokroć káżá duśzę y cíáło. *HistRzym* 111v; *WujJud* 132v; W vśćiech íprofnego (íeft) kiy pychy/ lecz wárgi mądrych záchowuiá íe. *BudBib Prov* 14/3, *Iob* 37/4; *ModrzBaz* 50v; Duch wilka onego piekielnego Antychryřtá/ rořtárgiwa/ y rozdziela/ y

wfzelkiewy nieftworności przyczyną ieft: iáko pierwŷzy Apoftátá y miŷtr wŷytkiewy pychy y głowá hárdości *SkarJedn* 19; Y wwierzyłá czártu oná niewiáftá [*tj. Ewa*]: zrániona pychą/ iádu dyabelŷkiego: chćiáła wiele vmieć á Bogiem zoŷtác. *SkarŹyw* 261; *WujNT* 740; *WysKaz* 46; Herezyi mátká nie poŷluŷeńŷtwo/ óciec odŷtęptwo y pychá. *SkarKazSej* 687a *marg*; A day by pychy tobie brzydkiwy ŷilá Do ŷercá mego nigdy niewchodŷilá *SzarzRyt* A4; [ale iŷ prze oyczow wyŷthępek ŷyn [*Cham*] niemogł mieć dobrego dárú od Bogá/ abowiem oliádlá mu ŷerce pychá y vpor *BielKron* 1551 3v].

Zwrot: »pychę na ŷię oblec; oblec ŷię w pychę; pychą bywác przywleczony« = *stać ŷię pysznym; pyszny* (1;1;1): Ták iŷ [*grzesznicy*] zá ŷywotow ŷwych z onych roŷkollŷy iáko iná ŷlátá zewŷląd pychą bywáią przywleczeni/ á ŷnadz więcey niŷ potrzebuią wŷytko iem po myŷli przypáda. *RejPs* 106v; KTo ŷie dotknie ŷmoŷy/ zmáŷe ŷie od niey: á kto opcuie s pyŷnym oblecze ŷie w pychę [*induet superbiam*] *Leop Eccli* 13/1 [*przekład tego samego tekstu*] *LatHar* 204.

Przen: O nieujarzmionym morzu (1) : Ty pychę morŷká [*dominans potestati maris Vulg Ps* 88/10] króciŷ: ty nieuieŷdzoné [!] Wáŷy iego hámuieŷ pod niebo wznieŷioné. *KochPs* 132.

2. *Okazałość, wspaniałość, zbytek; zewnętrzne oznaki pychy; superbia Vulg, PolAnt, Modrz; ostentatio Mącz, Cn* (39) : A iŷ iefztze pychy niedoŷtawáło ŷpełna/ przetho náoŷtathek wtory Páweł Papięz/ ku ćci ŷwoiey/ y ŷámi Kárdynali/ y konie ich/ w Szárłat álbo w tzerwoná bárwę przybrał *KrowObr* 35v; Młodzieńcom niedopuŷcił Likurgus więcey ŷzat mieć tylko iednę do roku/ aby ŷie ieden nad drugiego pychą nieprzekłádał *BielKron* 272v; *Strepitus Metaphorice significat, Pychá/ pyŷne chodzenie/ teŷ poczet/ ŷludzy zá pánem ydáci. Mącz* 420c, 445c [2 r.]; *RejAp* 146; A kiedy záŷię vmrze bogacz iáki/ iuŷ tákiewy pychy nie máŷ ná ŷwiecie/ iákiewy wymyŷlác nie będą około onego ciáŷá nędznego iego. *RejPos* 243; Ná dzień národzenia ŷwiętego Ianá hiŷtoria/ ktorá nápiŷał Lukáŷ s. w j. kápi. Przeciwo pycham ná krŷcinach y ná inych ŷpráwach ŷwiátá tego. *RejPos* 295, 243, 301 [2 r.]; *BielSat* Dv; Sewerus Cefarz Rzymŷki záwŷdy w ŷzárey ŷukni chodŷił/ iednegoŷ kráwcá/ iednegoŷ kuchárzá/ iednegoŷ bárwierzá záwŷdy chowál (*marg*) Sewerus Cefarz pychą ŷie brzydŷil. (-) *RejZwierc* 53, Bbb2; *PapPan* T3; *BielRozm* 24; *SkarKaz* 350b.

Zwrot: »stroić pychę« [*szyk zmienny*] (4): Niebędzie mieŷŷkał w domu moim kthory ŷtroi pychę [*qui facit superbiam*]. *Leop Ps* 100/7; *SkarŹyw* 528; Lepiey nie poŷc nieboŷkuy/ nie nákláday z Mnichy/ Chceŷli być Bog odpuŷcił/ nie ŷtroj więcey pychy. *BielSat* D2 [*idem*] *BielRozm* 26.

Wyrazenie: »pycha ŷwiata tego« (1): iáko mamy wŷywác tych dárow Páńŷkich/ [...] wŷlámuiác komu moŷymy chlebá ŷwego/ á nie roŷpraŷzáiac tego ná zbytki á ná pychę ŷwiátá tego *RejPos* 83.

Szeregi: »bogactwo i (a, abo) pycha« = *opes ac superbia Modrz* [*szyk 2:2*] (4): *BielRozm* 3; *RejPos* 85v; Potomkom teŷ przyŷtoi/ áby onych ktorzi z tego ŷwiátá ŷchodzá/ prowadŷili nie okazałóŷciá bogactw ábo pychy/ ále wczýnkámi z miłóŷci pochodzácemi *ModrzBaz* [38]; [*prorok Helizeusz*] Náámáná Syryey hetmáná bogátego/ [...] z dworem y pompá iego przypuŷcić do ŷiebie/ áni wynidŷ do niego niechćiáŷ: [...] pokázuiác iáko ŷobie bogáctwo y pychę iego máło wáŷyŷ. *SkarKaz* 416a.

»czeŷć i pycha« (1): Abowiem nie dlá ćci Boŷey/ ále dla ćci y pychy/ Papięzá Rzymŷkiego [*kardynałowie*] ŷá náŷezieni y zmyŷleni. *KrowObr* 36.

»okazałość i pycha« (1): A gdy co dla dobrego pośpolitego wczynić: wnet ciężko y trudno/ y nie máłz. Lecz dla pompy y feymow/ y żołnierzow/ y háydukow/ y pomśty nieprzyaścioł/ y dla okazałości y pychy: by y wiołkami przypłácić/ tedy być muśi. *SkarKazSej* 705a.

»pycha i (a) zbytek« [*szyk 1:1*] (2): Co by dzifia rzekł ten Ammianus/ kiedyby zmartwychwstał/ y takąową pychę y zbytek/ Papieżá Rzymłkiego wyzrzał. *KrowObr* 28v; *RejPos* 83.

Wyrażenie przyimkowe: »z pychą« = *zbytkowny* (2): Zá pierwłzych lat nośiły náłze pánie dułzki/ Pácierze Burłsztynowe/ nie złote łáncułzki. [...] Mułiáły ná tym przełtác/ iáko zákryłlono/ Dziłś łzátý y potráwy/ s pychą wymyłlono *BielSat* D2 [*idem*] *BielRozm* 26.

Przen [*w tym: czego* (7)] (8) : Bo łie roźnićiá [!] iáko ogień bezboźność [...] y zápáli łie w gełtwie wlełie y łtoczy łie w kupę pychá dymna [*superbia fumi*]. *Leop Is* 9/18; Pomyłłze w czo łie obroći [*człowiek*]/ bo w robaki/ w zyemię/ á w łmierdzący proch. Otoź máłz chwałę łwoię/ otoź pychá ciáá twego/ otoź máłz rołkochánie iego. *RejPos* 228v.

Wyrażenie: »pycha mocy, możności« = *superbia fortitudinis PolAnt* (5:1): Y przełomię łam pychę mocy wáłzey/ á wczynię wam niebo iáko zelázne/ y ziemię wáłzę iáko miedziáńá. *BibRadz Lev* 26/19, *Ez* 30/6, 18; Y wczynię ziemię łpułtołżeniem y zburzeniem/ że zniłzcźona będzie pychá mocy iey/ łpułtołżeią też gory Izráelłkie *BudBib Ez* 33/28, *Ez* 30/6, 18.

3. *Przedmiot pychy* (1) : Záwyi iodłó/ bo vpadł cedr co (byłó) pięknieyłze⁸⁰ zburzyłó łię [...] Głóś wyćia páłterzow że zburzono ozdóbę ıych/ głos ryku łwięćiow/ bo zburzono pychę łordanu [*vastata est superbia Iarden*]. *BudBib Zach* 11/3.

Synonimy: 1. *bujność, buta, butliwość, chęłpa, chęłpienie, chłłuba, dufanie, duma, gorność, hardość, nadętość, podniesienie, próźność, wyniośłość, zuchwalstwo*; 2. *część, okazałość, zbytek*.

Cf **PYCH, PYCHOTA**

LW, MN